

Tanıtım-Değerlendirme / Reviews

Bàez, F. (2018). *Kitap kıyımının evrensel tarihi*. T. Esmer (Çev.), İstanbul: Can Yayınları. 364 s.; 19,5 cm. Kaynakça ve dizin var. ISBN: 978-975-07-3879-1

Mehmet Ali Akkaya*

Book Review

Universal History of Book Slaughter

The reaction of people, even societies, to books and libraries and the desire to destroy is often ignored in the history of the book. However, this attitude is as old as the book's history. This attitude, which is fundamentally different from the self and/or arising from the inability to tolerate the thought, is inspired by belief, ideology, and the desire not to want to share the most powerful power. Bàez, who advises on regional and urban studies in order to raise awareness of all segments of society against cultural destruction in different countries and geographies of the world and is known as one of the authority names in the field of librarianship, discusses the history of the book in his "Universal History of Book Slaughter" book which was revealed as a result of a 12 year study, via the object approach which is intended to be destroyed. Enriched with interesting and striking information, the text takes every reader crossing the road to an extraordinary journey.

* Doç. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. e-posta: mehmetaliakkaya@karatekin.edu.tr
Assoc. Prof., Çankırı Karatekin University, Department of Information and Records Management, Turkey.

Geliş Tarihi - Received: 06.05.2019

Kabul Tarihi - Accepted: 22.05.2019

Dünyanın farklı ülkelerinde ve coğrafyalarında kültür kırımına karşı toplumun her kesimini bilinçlendirmek amacıyla bölgesel ve kentsel çapta yürütülen çalışmalara danışmanlık yapan ve kütüphanecilik alanının otorite isimlerinden biri olarak tanınan Bàez'ın 12 yıllık bir çalışma sonucu ortaya koyduğu *Kitap Kırımının Evrensel Tarihi*, kitabın tarihinde önemli ancak aynı oranda üzerinde durulmayan bir sorun olan kitap düşmanlığını, kitapların ve kütüphanelerin başına gelen felaketleri ve söz konusu yaşanmışlıkların nedenini konu ediniyor. Venezuelalı yazarın, bir bölümüne tarihsel ortaklık yaptığı kitap düşmanlığı ve kitap telefisi ile ilgili farkındalığı ve bunu dert edinmesi, çocuk yaşlarında başlamış. Hayatının her döneminde öğrendiklerine, deneyimlerine ve gözlemlerine bu bilinç doğrultusunda yaklaşan Bàez için bu tutum doğal bir seçim olmuş. Türkçe tercümesi Kasım 2018'de raflardaki yerini alan kitap, orijinal dilindeki ile baskısını 2013 yılında yapmış.

Kitapların 55 yüzyıldır yok edildiğini, bunun nedeni hakkında çok da sağlıklı bir fikrimizin olmadığını dile getiren yazar, eserin hemen başında verdiği;

“Kitap yakılan bir yerde sonunda insanları yakarlar” Heinrich Heine, *Almansor*, 1921

“Yakılan her kitap dünyayı aydınlatır” Ralph Waldo Emerson, *Essays: First Series*, 1841

alıntlarıyla, insanın kitaba olan yaklaşımını ironik biçimde ortaya koyarak, kitapla ilişkimizin ve kitaba yüklediğimiz anlamın değişkenliğine vurgu yapmış.

Bilinen insanlık tarihinin %99'unun tarih öncesi, sadece %1'inin yazılı tarih döneminde geçmiş olmasına karşın, yazı ile birlikte başlayan kültürel devamlılığın daha kolay aktarılması ayrıcalığı, bir adım sonrasında kitabı insanlık belleğinin dinamiklerinden birine dönüştürmüştür. Bu gerçeklikten yola çıkarak kitapların ve kütüphanelerin insanlığın ortak belleği olduğunu anımsatan yazar, *Sunuş* kısmında, bellek cinayeti olarak tanımladığı kitap kırımının, yeryüzünde en çok kitapların doğduğu topraklarda yaşandığına dikkat çekerek, konunun çok yönlülüğüne derinlik kazandırmış. Kitap kırımının kısıtlama, dışlama, sansür, yağma ve yok etme evrelerinden oluştuğunu belirten Bàez, tarihsel geçmişte kitabın ya da kütüphanenin yok edilmesinin tek nedeninin olmadığını, yine de bu sürecin en büyük ilhamının “yok eden ayakta kalır” anlayışına duyulan mutlak inanç olduğunu dile getiriyor. Fütürizmin 1910'da bir manifesto yayımlayarak tüm kütüphanelerin yok edilmesi çağrısı yapması ile 1939'da St. Louis Halk Kütüphanesi'nin Steinbeck'in *Gazap Üzümleri*'ni koleksiyona katmamasını ve halkın gözleri önünde kitabı yakması, söz konusu tutumun görece yakın geçmişe ait ve çarpıcı örnekleridir.

Her ne kadar Sayın yazar söz etmemiş olsa da, *Gazap Üzümleri* kitabının bir kütüphane yönetimi tarafından kütüphaneye kabul edilmemesi ve yakılması, evrensel düzeyde kitap ve kütüphanecilik alanında geri dönüşü olmayan ve kütüphanecilik etiğinin sınırlarını çerçeveleyen bir sürecin fitilini ateşlemiştir. Zira *Gazap Üzümleri*'nin yasaklanması ve hatta yakılması, hem Amerika Birleşik Devletleri hem de dünya kitap ve kütüphane tarihinde dönüm noktası olan "*Kütüphane Hakları Bildirgesi*" nin (*Library Bill of Rights*) yayımlanmasına neden olmuştur. Amerikan Kütüphane Derneği'nin (ALA) bu sansür ve kitap yakma eylemine tepki olarak yayımladığı bildirme, kütüphanecilerin uluslararası alanda kitap yasaklarına tepki koyduğu ilk doküman¹ olarak kabul edilir.²

Bireysel ve toplumsal kitap düşmanlığının yanı sıra, metnin satır aralarında yazar ve kütüphane düşmanlığına yönelik çarpıcı örneklerle de yer veren ve böylece kitap kırımını paydaşları ile birlikte toplumsal ve sosyal bir düzleme taşıyan Bàez, eserini; Birinci Kısım: *Antik Dünya*, İkinci Kısım: *Bizans Döneminden 19. Yüzyıla* ve Üçüncü Kısım: *20. Yüzyıldan*

¹ Bildirge metni için bkz.; <http://www.ala.org/advocacy/sites/ala.org.advocacy/files/content/intfreedom/librarybill/lbor.pdf>

² Ayrıntılı bilgi için bkz.;

<https://www.alastore.ala.org/content/intellectual-freedom-manual-ninth-edition>

Günümüze başlıkları altında üç bölüm olarak kurgulanmış. Yazarın, özellikle bazı yaşanmışlıkları yerinde görme fırsatı bulduğu son bölüme ilişkin anlatılarda kişisel hislerini daha belirgin bir biçimde ortaya koyması, dikkatli okurların gözünden kaçmayacaktır.

Ortadoğu, Mısır, Antik Yunan, Çin ve Roma medeniyetlerinde kitap ve kütüphanelerin yok edilmesine odaklanan ilk bölümün en çarpıcı tespitlerinden biri, M.Ö. 1500 ile 300 arasında en az 51 Ortadoğu kentinde 233 kütüphane ve arşivin varlığı, bunların tamamının günümüzde harabeye dönüşmüş olmasıdır. Bunun yanı sıra en iyimser tahminle antik dönem Yunan edebiyatı, felsefesi ve biliminin %75'inin günümüze ulaşamaması; İskenderiye ve Bergama da dâhil olmak üzere bazı kütüphanecilerin dâhi kitapları sansürlediğinin bilinmesi; bilinen ilk kitap koleksiyoncusu olarak kabul edilen Amasia (Amasya)'lı Strabon'un Mısır krallarına bir kütüphanenin nasıl düzenleneceğini öğreten kişi olması; Çin'den Mısır'a uzanan tüm coğrafyada, ülkelerindeki kitapların neredeyse tamamının yakılmasının emrini veren imparator ya da kralların bulunması; M.Ö. 2'nci yüzyılda Roma'da senatonun yargıçlara "*yakılmak üzere kitap toplama*" çağrısı yapma yetkisini vermesi; papirüsü yazı malzemesi olmaktan çıkarmanın dayanıksızlık değil "*ilgisizlik*" olması, bu bölümde dile getirilen ve bir biçimde kitap ve kütüphane yok etmekle ilgili olan çarpıcı tespitlerden bazılarıdır.

Doğu Roma İmparatorluğu, özellikle de Konstantinopolis, bir kütüphanenin bile kalmadığı 4'üncü ile 7'nci yüzyıl arası Avrupası, İslam dünyası, şaşmaz bağnazlığın zirve yaptığı Ortaçağ Avrupası, coğrafi keşifler, Rönesans ve onun yarattığı ışıkla aydınlanan Avrupa'da kitaba ve kütüphanelere karşı olan bireysel ve toplumsal tavrı konu edinen ikinci bölümde okur, aynı coğrafyaların bin yılı aşan süreç içerisinde bir yandan kitabı büyütüp yücelttiği, diğer yandan da "şeytanlaştırdığı" ve yok etmek için büyük çabalar sarf ettiği yolculuğa eşlik ediyor. Pek çok açıdan tarihin seyrini değiştiren olayların yaşandığı bu dönemde atılan önemli adımların hemen tamamının arka planında bir kitabın ya da kütüphanenin olduğunu öğrenirken, kimi zaman kitaba karşı takınılan tavrın kızgınlık ve kirliliğini görmek şaşkınlık verici ve ürkütücü.

Bu bölümde dikkat çeken diğer bir unsur ise kitabın baskısı ile ilgili. Zira kitabın baskı hatası yapılarak atlanan 193-224 arası sayfalarının bir kısmı ikinci bölümde ele alındığı belirtilen konuları kapsıyor. Ülkemizin önde gelen yayınevlerinden biri olan Can Yayınları'nın böylesi bir özensizliğinin "*gözden kaçma*" olarak kabul edilmesinin tasarrufu okurlara bırakılabilir ancak ilerleyen sayfalarda kitabın öncesiz bir biçimde 225. sayfadan başlaması ve 225-256 sayfa aralığının tekrar edilmiş olması, en masum yaklaşımla sorunun "*gözden kaçma*" dan daha ciddi olduğunu akla getirmektedir.

Söz konusu baskı hatası nedeni ile ilk sayfaları kitapta yer almayan üçüncü bölümde kaleme alınanların önemli bir kısmı Sayın yazarın tanıdığı olduğu yaşanmışlıklara ayrılmış. Bâez'ın ifadesiyle, 20'inci yüzyılın kitap ve kütüphane kıyımında ulaşılan niceliksel rakamlar, tarihin geride kalan tüm dönemlerinin toplamından daha fazladır. Bu tutum ilk elde faşizm ve dünya savaşlarından beslenirken, geride kalan yüzyılın son çeyreği ile birlikte dini ideolojiyi asıl yakıtına dönüştürmüştür. Sürecin günümüze ulaşan son aktörü ise sermaye savaşlarının yarattığı, dini ideolojilerin alevini arttırdığı kutuplaşmadır. Bugün tanıklığını yaptığımız bu kutuplaşmanın kitabın ve kütüphanelerin dünyasına getirdiği en büyük tahribat, "düşmanını etkisiz hale getirmek istiyorsan kültürünü yok et ya da yok edilmesine göz yum" yaklaşımıdır. Dünya savaşlarının dışında son bölümde ele alınan diğer kitap katliam alanları Çin ve Sovyetler Birliği, İspanya, Şili ve Arjantin, Balkanlar ve savaşın bitmeyen coğrafyası Irak olarak kurgulanmış. Bu bölümde vurgulanan diğer bir ayrıntı da teknolojinin kötü amaçlar için kullanılmasından beslenen her düzeydeki rekabetin, kitaplar ve kütüphaneler üzerinden toplumların bellek ve kültürlerinin dönüşmüş olmasıdır.

Nazilerden daha sistematik bir kitap katliamının gerçekleştirildiği, tespit edilemeyenlerle birlikte 5 milyondan fazla kitabın yok edildiği Bosna Savaşının ardından, Bosna-Hersek Ulusal Müzesi Kütüphanesi Başkütüphanecisi Kemal Bakarsic'in Saraybosna Ulusal Kütüphanesi yok edildikten sonra kaleme aldığı; “*Eğer Amerika’da ya da dünyanın başka bir yerinde Sırp larla Müslümanlar arasındaki ulusal farklılıkları soran olursa lütfen onlara şöyle bir öykü anlatın. Gerçekten çok özel bir biçimde birbirimize karışmış durumdayız. Tıpkı kütüphanemdeki kitaplar gibi. Onların da etnik geçmişi, kültürel geçmişi, ırksal geçmişi, coğrafi geçmişi yok. Her biri tek ve özel. Belki yalnızca alfabetik sıradalar. Tek farkları büyüklükleri, kapakları ve söyledikleri şeyler, Öykünün bu olduğunu düşünüyorum*” (s. 299) paragrafı ile biten *Kitap Kıyımının Evrensel Tarihi*, kitabın evrimine ve kütüphanenin dünyasına, genellikle görmezden gelinen bir pencereden bakmamızı sağlıyor. Kitabın sonunda yer alan 30 sayfalık *Kaynakça* ve 12 sayfalık açıklama bölümü ile titiz bir hazırlık sürecinin ürünü olan eser, kitap ve kütüphane ile yolu bir biçimde kesişen her insanın ilgiyle okuyacağı bir kurguya sahip. Eserin dört ay içinde ikinci baskısını yapmış olması da bu ilginin kanıtıdır. Sayfalarının arasında okura pek çok kişisel sorular sorduran, sınırlamalar olmadan kitap ve kütüphaneden ilham alan eserin bu yönüyle kitabın ve kütüphanenin geleceğine anlam katacağını söylemek yanılığ olmayacaktır. Bu noktada en önemli kazanım, kitabın konu edindiği yaşanmışlıklardan dersler çıkarabilmektir.